

Leksykon pojęć stosowanych w opiniach psychologiczno- pedagogicznych:

Analiza i synteza – ogół czynności dokonywania rozkładu całości na poszczególne elementy składowe oraz scalania tych elementów w całość. Czynności te dotyczą też procesów poznawczych, analizy i syntezy doznań zmysłowych: wzrokowych, słuchowych, czucia, dotyku i ruchu (kinestezji).

Analizatory – są neurofizjologiczną podstawą odbioru i przetwarzania bodźców w spostrzeżenia. Każdy analizator zbudowany jest z:

- receptora odbierającego bodźce (np. czopki i pręciki w siatkówce oka) i przetwarzającego je na impulsy bioelektryczne;
- drogi dośrodkowej, czyli włókien nerwowych, które te impulsy przewodzą do kory mózgowej;
- ośrodka w korze mózgowej, który stanowi reprezentację analizatora. Dotarcie do tych ośrodków powoduje powstanie wrażeń i spostrzeżeń, a więc umożliwia percepcję otaczającego nas świata.

W czytaniu i pisaniu udział biorą trzy analizatory: wzrokowy (odbior bodźców wzrokowych, jakimi są np. teksty, wyrazy i tworzące je litery), słuchowy (odbior dźwięków mowy) i skórno – kinestetyczny (doznania dotykowo – kinestetyczne z poruszających się narządów mowy podczas mówienia oraz od poruszającej się ręki trzymającej pióro podczas pisania).

Każdy z analizatorów musi dobrze funkcjonować samodzielnie, jak również dobrze współpracować z innymi.

Analizator wzrokowy – zbudowany jest z receptorów (czopków i pręcików w siatkówce), drogi dośrodkowej – wzrokowej, czyli włókien nerwowych, które przenoszą informacje do ośrodka wzrokowego w korze mózgowej, odpowiedzialnego za percepcję informacji wizualnej. Jest to podstawowy proces niezbędny w nauce czytania i pisania. Podczas czytania sprowadza się on do spostrzegania tekstu, wyodrębniania z niego wyrazów, a w nich kolejnych liter, tworzących sekwencje znaków w graficznej strukturze wyrazu, odróżniania podobnych liter, zapamiętywania ich, rozpoznawania.

Podczas pisania zachodzi przypominanie sobie kształtu liter, sposobu łączenia ich w strukturę, jaką jest sylaba, a następnie łączenia sylab w wyrazy, wyrazów w zdania i konstruowanie tekstu rozplanowanego na kartce zeszytu.

Analizator słuchowy – zbudowany jest z receptora (komórki włoskowate w narządzie Cortiego w uchu, które zamieniają bodźce słuchowe – drgania cząsteczek powietrza – na impulsy nerwowe), drogi dośrodkowej – słuchowej

i ośrodka słuchowego w korze mózgowej. Analizator ten służy do odbioru bodźców słuchowych, w tym dźwięków mowy, ich spostrzegania, zapamiętywania. Uczestniczy w porozumiewaniu się za pomocą mowy. Wraz z innymi analizatorami stanowi neurofizjologiczną podstawę procesów czytania i pisania. Odgrywa w uczeniu się tych czynności zasadniczą rolę ze względu na zaangażowanie w nich:

1. słuchu fonemowego, czyli zdolności różnicowania głosek, dzięki dokonywaniu analizy dźwięków mowy i odróżniania ich (np. głosek z – s, które brzmią podobnie, ponieważ różnią się tylko jedną cechą dystynktywną: dźwięcznością)
2. umiejętności fonologicznych w zakresie operowania częstkami fonologicznymi, takimi jak głoski, sylaby, logotomy (częstki słów nie będące głoskami ani sylabami).

Prawidłowe różnicowanie i rozpoznawanie dźwięków mowy (słuch fonemowy) oraz dobrze wykształcone umiejętności fonologiczne są podstawą bezbłędnego zapisywania i czytania nowych wyrazów, a następnie łączenia ich w zdania i tekst.

Analiza głoskowa – umiejętność rozkładania słów na poszczególne elementy składowe – głoski, które odpowiadają fonemom (najmniejszym częstkom języka).

Analiza sylabowa – umiejętność rozkładania słów na sylaby.

Błędy specyficzne – błędy typowe, charakterystyczne dla dysleksji rozwojowej, symptomatyczne dla różnych przyczyn ich powstania, zależnie od tego, jaka funkcja rozwija się nieprawidłowo.

Błędy specyficzne dla zaburzeń funkcji wzrokowych (percepcji i pamięci wzrokowej):

- mylenie liter o podobnym kształcie, np. a – o, t – ł, m – n
- mylne odtwarzanie położenia liter, np. b –p, d – g, u – n
- pomijanie drobnych elementów graficznych liter, np. znaków diakrytycznych błędy typowo ortograficzne ó – u, ż – rz, ch –h
- mylenie liter rzadziej używanych, H – f – F, Ł – F itp.

Błędy specyficzne dla zaburzeń funkcji słuchowo – językowych:

- opuszczanie liter, końcówek lub części wyrazów dodawanie liter
- podwajanie liter
- przestawianie kolejności liter
- łączenie i rozdzielanie wyrazów
- mylenie spółgłosek w szeregach dźwięczne – bezdźwięczne: b –p, d – t, w – f, g – k, dz - c, sz – s
- mylenie samogłosek i – y
- zniekształcanie pisowni całego wyrazu (wyrazy bezsensowne)
- mylenie wyrazów podobnie brzmiących
- błędy w zmiękczeniach
- trudności z różnicowaniem i – j
- trudności z różnicowaniem samogłosek nosowych i części -om, -on, -

em, -en.

Deficyty rozwojowe – inaczej dysfunkcje parcjalne lub fragmentaryczne zaburzenia rozwoju psychomotorycznego, opóźnienie rozwoju psychomotorycznego, wolniejsze tempo rozwoju określonych funkcji.

1. Parcjalne zaburzenia rozwoju psychomotorycznego obejmują większy obszar czynności. Przykładem jest opóźnienie rozwoju motoryki (dużej, jak i małej) lub zaburzenia rozwoju mowy (mówienia, rozumienia).
2. Fragmentaryczne zaburzenia rozwoju psychomotorycznego obejmują mniejszy obszar czynności, np: motoryki rąk lub tylko rozwoju mowy czynnej.

Dostosowanie wymagań – to zastosowanie takich kryteriów egzekwowania wiedzy i umiejętności, które uwzględniają możliwości i ograniczenia, a więc dysfunkcje oraz mocne strony rozwoju i funkcjonowania dziecka. W praktyce sprowadza się to do obniżenia wymagań w pewnych zakresach, np: ortografii.

Dysleksja rozwojowa - specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu u dzieci. Jest to syndrom zaburzeń uczenia się czytania (dysleksja) i opanowania poprawnej pisowni (dysortografia), którym często towarzyszy niski poziom graficzny pisma (dysgrafia). Mogą się one zmniejszać w wyniku intensywnych ćwiczeń zaburzonych funkcji

Dysleksja - specyficzne trudności tylko w czytaniu.

Dysleksja „skompensowana” - takie określenie można stosować w odniesieniu do uczniów starszych, u których wcześniej stwierdzono dysleksję, lecz obecnie na skutek wieloletnich ćwiczeń, kompensującego wpływu wysokiej inteligencji, wieku, nie popełnia on już wielu błędów i są to błędy wyłącznie ortograficzne.

Dysortografia – specyficzne trudności w opanowaniu poprawnej pisowni. Dysortografię rozpoznajemy u uczniów o prawidłowym rozwoju umysłowym, w przypadkach, gdy trudności występują pomimo znajomości zasad pisowni, braku wad zmysłu i zaniedbania pedagogicznego, a spowodowane są zaburzeniami procesów poznawczych i ruchowych oraz ich współdziałania. Dysortografia należy do zespołu zaburzeń określanego jako „dysleksja rozwojowa”.

Dysgrafia - to trudności w opanowaniu poprawnej formy graficznej pisma. Wyraża się w formie zniekształceń strony graficznej pisma, takich jak niedokładności w odtwarzaniu liter, złe proporcje liter w wyrazie, brak połączeń liter, brak należytego odstępu między literami i wyrazami, brak równomiernego i jednolitego położenia pisma, niepoprawne zagęszczenie liter.

Funkcje poznawcze - zespół procesów, dzięki którym odbieramy informacje z otoczenia oraz stosunki między nimi.

Głęboka dysleksja rozwojowa - poważne zaburzenia o specyficznym charakterze

w uczeniu się czytania. Najczęściej też występują nasilone trudności w budowaniu wypowiedzi na piśmie, błędy stylistyczne i interpunkcyjne.

Inteligencja ogólna - werbalna i niewerbalna - trzy obszary funkcjonowania intelektualnego, które możemy mierzyć za pomocą badania Skalą Inteligencji D.Wechslera. Wyniki są sformułowane w postaci ilorazów inteligencji.

Koordinacja wzrokowo-ruchowa – współdziałanie zharmonizowanie funkcji wzrokowych i ruchowych-manipulacyjnych, współpraca oka i ręki. U podstaw leży współpraca analizatora wzrokowego i kinestetyczno-ruchowego.

Lateralizacja jednorodna - to dominacja czynności ruchowych jednej ze stron ciała (u większości ludzi prawej ręki, oka i nogi). Za nieprawidłowy model przyjmuje się nieustaloną lateralizację, jeśli występuje ona po 6-7 roku życia.

Lateralizacja skrzyżowana - ustalona dominacja narządów ruchu i wzroku, jednakże nie po tej samej stronie ciała, co wskazuje na brak całkowitej dominacji jednej z półkul mózgowych

Pamięć mimowolna - (mechaniczna), zdolność do przyswajania wiedzy w sposób mimowolny, nieświadomiony.

Pamięć wzrokowa - zdolność do utrwalania i przypominania informacji wizualnej (zapamiętywania spostrzeżeń wzrokowych) i dzięki temu przyswajania wiedzy. Taki sposób nauki nazywamy stylem uczenia się preferującym zaangażowanie głównie funkcji wzrokowych.

Pamięć słuchowa - zdolność do utrwalania i przypominania informacji dźwiękowej i dzięki temu przyswajania wiedzy.

Pamięć słuchowa bezpośrednia (pamięć świeża) – pozwala zapamiętywać i natychmiast odtworzyć usłyszany materiał. Pamięć słuchową bezpośrednią wykorzystujemy pisząc dyktanda czy powtarzając za kimś np. numer telefonu. Zdolność zapamiętywania jest ograniczona do kilkudziesięciu sekund, potem materiał utrwała się w pamięci długoterminowej lub ulega zapomnieniu.

Pamięć sekwencyjna - zdolność do przyswajania, utrwalania i przypominania sekwencji cyfr, nazw (np. pór roku, posiłków, dni tygodnia, miesiący), zapisu reakcji chemicznych, przekształceń matematycznych, przyswajania układów gimnastycznych i tanecznych.

Ryzyko dysleksji - obecność symptomów dysharmonijnego rozwoju psychoruchowego dziecka, które zapowiadają wystąpienie dysleksji rozwojowej.

Zmęczenie ręki piszącej - spowodowane jest zbyt silną koncentracją na technice pisania, nadmiernym wysiłkiem wynikającym z napięcia mięśniowego, którego dziecko nie potrafi kontrolować. Te objawy dysgrafii występują wskutek słabej sprawności motorycznej ręki, zaburzeń koordynacji wzrokowo-ruchowej. Dodatkowym czynnikiem sprawczym jest utrwalenie się wadliwych nawyków, np.: nieprawidłowym sposobem trzymania narzędzia graficznego.

Materiał został opracowany na podstawie:

1. M. Bogdanowicz, *Uczeń z dysleksją w szkole*, Operon, Gdynia 2004 R.